

Tisza István, a nádorhelyettes

Magyarország 1916 decemberében királyának megkoronázására készült. A világháború még javában dult, a fájdalom az öreg király elhalálása felett még melegen égett, de mindennek ellenére az öröm és büszkeség töltötte el a magyar nemzetet, hogy Szent István koronájával illesse a magyar trón örökösét. Az ifjú király részéről a megkoronázatlanság iránt mutatott vágya igen jó hatást tett. Soha nagyobb érdeklődés nem kísért országos jelentőségű eseményt, mint ekkor és minden számbajelölhető tényezőt foglalkoztatott a nagy ünnepség előkészítése. Ezeknek a munkálatoknak a közepén vetődött fel a probléma, hogy az országgyűlés, tehát a nép nevében ki helyezze a hercegprímással együtt a király fejére Szent István koronáját.

Mindenkor a nádor, legjobb feladata volt a koronázásban való részvétel. Amikor nem volt nádor az országnak, úgy ennek az aktusnak elvégzésére nádorhelyettest választottak. 1867-ben I. Ferenc József megkoronázása idején a nádorhelyettesi méltósággal Deák Ferenc javaslatára az akkori miniszterelnököt, idősebb Andrássy Gyulát ruházták fel. Most, 1916 december közepén újból fölmerült a kérdés, ki legyen a nádorhelyettes. Természetesen a legkézenfekvőbb választás a 67-iki eljárás utánzása, a miniszterelnök kijelölése volt. A kormányelnöki székben Tisza István gróf ült, a nemzet nagy többsége hódolattal és lelkesedéssel csoportosult körülötte, de vele szemben az elvakult és szenvedélyekben korlátokat nem ismerő ellenzék most is kihasználta az alkalmat, hogy az évtizedek óta ellene támasztott gyűlöletet újabb lángra lobbantsa és meghusztassa nádorhelyettesi történetét megbízatását.

Nem vállalkoztak az ellenjelöltek

A ellenzék nem tudott nagy hirtelenséggel megegyezni a maga nádorhelyettes-jelöltje személyében. Fölmerült Esterházy Miklós herceg, Wekerle Sándor, Berzeviczy Albert, Jósika Samu báró, a főrendiház akkori elnökének a neve. Mielőtt azonban jelöltségük híre számba került, nyomban tiltakoztak, hogy Tisza István gróffal szembeállítsák őket. Jósika báró az Ujság szerkesztőjéhez intézett levelében utasította el magától a jelöltséget. — En kezdettől fogva — írja levelében — a nemzeti munkapárti nem voltam tagja és vezérének feltétlen követője. Nevemet az övével ellentétben hozatni már ezért sem óhajtom.

A képviselőház elnöke a munkapárti többségnek egyhangú akarata ellenére is meg akarta kimélni az országot attól, hogy a nádorhelyettes személyét illetőleg vitát provokáljanak és ezért pártközi értekezletre hívta meg a pártok vezetőit. Khuen-Héderváry Károly ezen az értekezleten Tisza István gróftól indítványozta nádorhelyettesnek, Apponyi Albert gróf ellenben József főherceget kívánta erre a tisztségre megválasztatni. A háború kellős közepén József főherceg vitézi telteinek és atyai gondoskodásának a nyomán fakadt népszerűséggel valóban igen kilátásos jelölt volt a nádorhelyettesi méltóságra és a munkapárti, főleg Tisza István gróf, csak azért nem járult hozzá ehhez a jelöléshez, mert a nádorhelyettes kijelölésében tulajdonképpen a nép nevében kellett a koronát a király fejére helyezni és közjogi szempontból valóban helyesebbnek és szebbnek mutatkozott, ha a királyi ház egyik tagja helyett népképviselő teszi a koronát a király fejére.

A nemzeti munkapárt december 17-én tartott pártértekezletén foglalkozott a kérdéssel. Khuen-Héderváry Károly elnököl és megnyitójában felemelte, hogy másnap a képviselőházban a nádorhelyettes megválasztásának kérdése merül fel. Jobban szerettük volna — mondotta —, hogy a kérdés ne téveszk tárgyalás anyagául, de más oldalról felvetették és ezért a többségnek is foglalkoznia kell a kérdéssel. Hogy kit választunk, azzal tisztában voltunk már az első pillanathban, amikor a választás szükségé felmerült. (Nagy helyeslés.) Ez nem lehet más, mint pártunk tisztelt és szeretett vezetője, Tisza István gróf. Mint a leghivatottabbra, egyhangúlag Tisza István grófra fogunk szavazni.

A párt tagjai felállottak helyükről és percekig tartó dühöngő tapsal és éljenzéssel ünnepelték elnökük kijelentését.

Vita a képviselőházban

Másnap, 1918 december 18-án, a képviselőház ülésén sorra került a nádorhelyettes megválasztásának kérdése. A választást megelőzően Tisza István gróf fejtegette ki, miért van szükség nádorhelyettes választására. Önmagáról, a jelölt személyéről természetesen nem nyilatkozott, csak a kérdés közjogi részét világította meg. Az ellenzék részéről Andrássy Gyula gróf szólott hozzá elsőnek a kérdéshez. Soha ennyire élesen, szenvedélyeivel elragadtatva nem támadta évtizedeken át volt ellenfelét, Tisza István gróft, mint most. A támadásban nemcsak

a személyi ellentétek vezették, hanem az a körülmény is, hogy felekezeti kérdést is belekevertek a dologba, meg akarták hiusítani Tisza megválasztását azért is, hogy ne protestáns főúri illesse a koronával a királyt. Andrássy azzal kezdte a beszédét, hogy az ellenzék felveszi az odavetett kesztyűt, mert közvetlen és tudatos kihívásnak tartja azt, hogy az adott viszonyok között a miniszterelnököt jelölje a többség. Szemére vetette Tisza Istvánnak, hogy a háború előtt az ellenzék obstrukcióját letörendő, rendőrközelvezette ki az ellenzéki képviselőket. Amilyen heves volt támadásában, Andrássy, olyan lelkes és kitartó a jobboldal Tisza ünnepséiben. De Andrássy nem tágitó, s még a Lukács—Désy-pörnek az ügyét is fölkaparva, a vádak özönével illetve a miniszterelnököt. Kétségbe vonta a parlament jogosultságát a választást illetően és Tisza Istvánnak a háború idején kövelett eljárásának helyességét.

Utána Zichy Aladár, majd Apponyi Albert gróf szólaltak fel és nem igen voltak kevésbé élesek, mint a vezérszónok. A munkapárt részéről Khuen-Héderváry gróf méltatta Tisza István grófnak a világpolitikában is oly jelentős szerepét és konkluzióképen kijelentette, hogy a többség nem a személyt választja meg, hanem megválasztja azt, aki a nemzetet ma helyesen képviseli.

Lovász Márton a szélsőbaloldali nevében egészen elragadtatta magát és azt kiáltotta a miniszterelnök felé, hogy ne nyúljon a szent koronához, mert beszennyezi azt. Utána a vitában még részt vett Polónyi Géza, Lázár István, Tóth János, aki tiltakozott az ellen, hogy felekezeti szempontokat keverjenek a kérdésbe, Károlyi Mihály, aki azt mondotta, hogy a választás arculcsapása lesz a közmorálnak, Ábrahám Dezső, Mezőssy Béla, Kállay Ubul, Batthyány Tivadar, Németh Károly, Justh János, Nemes Zsigmond, Rakovszky István és Szmercsányi György. Kétnapi tárgyalás után szavazásra került a sor és a képviselőház 210 szavazattal 103 ellenében Tisza István gróft választotta meg nádorhelyettesé.

Közjogi polémia a főrendiházban

Határozatáról hozzájárulás céljából értesítette a főrendiházat, ahol Hadik János gróf a főrendiház jogainak megsértésének minősítette, hogy csak utólagos hozzájárulás céljából küldték föl a főrendiházhoz, ahelyett, hogy együttes ülésen választották meg a nádorhelyetteset. Erre a felszólalásra s Tisza István gróf válaszolt, természetesen távol tartva magát attól, hogy a kérdés személyi részét érintse, csak éppen a 67-es eseményeket vázolta és annak közjogi részeit ismeretlenségével bizonyította a követelt példa helyességét. A főrendiház vitájában Ráday Gedeon gróf szólalt meg fel, aki csak azt hangoztatta, hogy nem a miniszterelnököt, nem a pártvezért választják meg, hanem kizárólag Tisza István gróft. A következő szónok Plósz Sándor volt, az egykori igazságügy-miniszter, aki megállapította, hogy a főrendiház tekintélyének megsértése nem történt meg. A szavazás során 70 szóval 15 ellenében a főrendiház is hozzájárult, hogy Tisza István gróf legyen a nádorhelyettes.

A koronázás

December 31-én világra szóló ünnepségek között sorra került a koronázás és Tisza István grófnak mint nádorhelyettesnek funkciója. Erről az aktusról az Ujság akkor a következő, színes, szép tudósítást közölte:

„A litánia végeztével a király föl-emelkedett és a felkenéshez való előkészítés végett a sekrestyébe vonult, ahol letette kucsmáját, tábornoki mentjét és kardját. Visszatérve, letérdelt az oltár legfelső lépcsőfokán elhelyezett olajjal megkent jobb karcsuklóját és vállát. A szent kenet letörölése végett néhány percre ismét bement a sekrestyébe, ahonnan visszatérve, a szentély előtt felállított oltárhoz lépett. Ekkor tették a vállára Szent István palástját és most már ezzel tért vissza a főoltárhoz, ahol a hercegprímás e szavakkal:

— Accipe gladium de altari sumtum... — átadta őfelségének Szent István kivont kardját.

A király arccal a templomi gyülekezettel fordulva, egyet előre, egyet jobbra, egyet balra vágott Szent István kardjával, aztán visszarejtette hüvelyébe. Amikor pedig ismét letérdelt az oltár legfelső lépcsőfokán, hozzálépett Tisza István gróf miniszterelnök, a nádor helyettese, és a hercegprímás segítségével fejére tette a szent koronát.

Időközben a tizenegy zászlóvivő, a koronázási jelvényeket vivő zászlós-urak, a főajtónálállomester, a királyi hártyák, a püspök az apostoli kereszttel, a

főlovászmester helyettese, a két darabont testőrkapitány és a főhadsegéd a szentély evangéliumi oldalán felállított trón körül helyezkedtek el. A nádorhelyettes és a hercegprímás a trónhoz vezetik a királyt és beiktatják. Alig, hogy ez megtörtént, Tisza István gróf a templom hajójának közepére állva, messze elhangzóan kiáltotta:

— Eljen a király!

Percekig tartó dühöngő éljenzés volt a visszhangja a bejelentésnek, hogy immár megkoronázták Magyarországot új király. És a viharzó éljenzés behallatszott a templomba az utcáról, a Szent-háromság-térről is és tulharsogta az ágyuk üdvösléseit, a templomok hangjainak zúgását. Alig csillapodott le az éljenzés, a királyné megkoronázásának szertartása következett. Eszterházy Sándor gróf a szentélyben imádkozó királynéhoz lépett, megfogta kezét és a főoltárhoz vezette, ahol levették fejéről a házikoronát. A királyné a legalsó oltárlépcsőre térdelt és a mind-

szentek litániája alatt leborult a két odahelyezett vánkora. Ezalatt a nádorhelyettes levette a király fejéről a koronát és az oltárra helyezte. A hercegprímás pedig szentelt olajjal megkent a királyné jobb kézcsuklóját és vállát. A királynét is bevezették ezután néhány percre a sekrestyébe, a kenetet letörölték róla, majd visszatérve onnan, az oltárnál álló hercegprímáshoz vezették. Itt letérdelt a legfelső lépcsőfokra elhelyezett vánkora, a veszprémi püspök visszatette fejére a házikoronát, míg a szentkoronával a hercegprímás jobb vállát érintette. Alig néhány percig tartott ez az aktus, amelynek végeztével a hercegprímás visszaadta a nádor helyettesének Szent István koronáját, aki azt a trónján ülő király fejére tette.

Nemzele hálája a legszebb megtiszteltetéshez juttatta így Tisza István gróft, de viszont az a vita, amely megválasztását megelőzte, alkalmas volt arra, hogy a népszavazást újra kiélezzék és lángra lobbantsa, ami azután végül tragikus halálához vezetett.

Kovács Gyula volt képviselő, Tisza merénylője, ma a tejárakért harcol...

Az „ellenzéki Tisza” — a Tisza István gróf elleni merényletről beszél huszonkét év után

Az Ujság 1912 június 8-i száma. Merénylet Tisza ellen. (Kovács Gyula háromszor rálőtt az elnökre. Nem találta. Fölbőlte magát. (Spac).

A képviselőház ülésének első órája az ellenzék és a rendőrség dögával telt el. Fél-tizenkettő tájban, mikor a tanácskozást akarták megkezdeni,

Kovács Gyula pártunkivüli függetlenségét, illetőleg kiskapartú képviselő berrant a hírlapról karzatlan keresztül a baloldali padokba.

— Van még egy ellenzék! — kiáltotta és forgópisztolyt sűtött az elnökre.

Tisza gróf balkönyőkre támaszkodva ül, nem látja, honnan lőttek felé. Jobbkezelével int a szemben levő karzatra feleségének, hogy nem sérült meg.

De rögtönebben, mint ezt leirtuk, elpattan a második lövés, világosan látni, hogy az elnökre volt irányítva. Négy-öt munkapárti képviselő megrohanja a merénylőt, Tisza gróf fölemelkedik helyéről.

— Ne bántás!

E pillanatban a harmadik durranás rárta meg a levegőt. Látni, hogy az elnök felé, de nagyon magasan volt irányozva.

A lövöldözés helyén egy-két másodperces dulakodás, megint két pisztolcsattanás és

négy-öt másodperc múlva átlőtt homlok-kal dől a merénylő hátra s vizsik is kifelé a tereméből.

— A tanácskozás folyik! — hangzik az elnök szava.

És minden szem rátapad, sok-sok könnyesen, mintha hálálkodnék a sorsnak, hogy Tisza gróf sértetlenül azzal a fagyos nyugalmommal ül helyén, mintha vele semmi sem történt volna.

... Kovács Gyula haldoklott. Arcán végiggyöngyözött a hideg verejték. Mozdulatlan volt és azt hitték, a halál minden pillanatban beállhat. Nagy Kálmán dr. rendőrorvos lehajol a földön hordágyon fekvő képviselőhöz és bal szempillájához nyúl. Az érintésre a szemhéj reagált.

— Minden pillanatban beállhat a halál

— állapították meg a doktorok.

És 1934 április 18-án este fél kilenckor az egyik dunaparti kávéház márványasztalánál szemben ül velem Kovács Gyula.

Narancsot hámozva kérdezé tőlem, hogy „mi jót akarok”.

— Bizonyára a tejprobléma érdekli a nyilvánosságot, — mondja és ráncba szedi gondoktól terhelt homlokát.

Hatvan esztendő most. Akkor harminc-négy volt. Fölfelé kunkorodó, magyaros, szőkésbarna a bajsza, tar a koponyája. Ke-rekarcu, mosolygós, keményvágásu magyar.

— Hogy is mondjam csak Kovács ur? Azt tudja, ugyebár, hogy néhány nap múlva leplezik le Tisza István gróf szobrát?

Felkapja a fejét, rámereszti szemét, sodorint egyet a bajuszán, aztán hümmög.

— Igen, igen, tudom. De hát... hagyjuk ezt a dologt! Nagyon kellemetlen nekem előlről kezdeni az egészet. Nem tiltakozás ez — fűzi hozzá magyarázva és mentegőzve — de hát bajos erről a dologról most már beszélni.

Sem mentegetni nem akarom magam, sem henegetni nem akarok, de viszont kérkedni sem kérkedhetek, nem illik az hozzám, meg a hatvan esztendőmhöz.

Nagynehezen, minden szót megrágva, indul meg a beszéd Kovács Gyulából.

— Ferenc Ferdinándnál kezdem, ha igazat akarok mondani. Ismertem egy tervét, mert volt egy sajtóattaséja, aki nekem jóba-

ratom volt és ez beszélte el, hogy a trónörökös bennünket, magyarokat, levegőnek néz. Mindenkit: a Házat, az országot.

— Abból indultam ki, hogy Ferenc Ferdinánd akarata érvényesülni fog az alkotmány ellenére is. Az volt a meggyőződésem, hogy Tisza pedig alkotmányos formában mutatja meg, hogy miképpen lehet letörni a Házat azzal, hogy az ellenzékét kidobítja a tanácskozáskor.

Sodorint egyet a bajuszán Kovács Gyula.

— Beleült az elnöki székbe és aki nem pariozott, azt egyszerűen kidobatta. Már mint Tisza gróf. Közben Bécsben is jártam és láttam, hogy ott is kivégezések történnék. Ebben a pillanatban átértem a bécsi parlamentben, hogy ez nálunk lehetetlen, mi nem lennénk ilyen gyávák, mi nem hagy-nánk magunkat. És idehaza ugyanez történt...

„Ilyen naiv voltam...”

— Hogy miért lőttem Tiszára? Azt hiszem azért, mert úgy gondoltam, hogy ha bizonyos mentőket állítok a király elé, — ilyen naiv voltam és mosolyog Kovács Gyula, —

ha nem tágitok és bizonyítékul föbe is lövöm magam; ez hatással lesz a királyra is, és így segíték bizonyos fokig a helyzetet.

— Nem közöltem én ezt senkivel a világon. Nem voltam jóban egy képviselőtársammal sem. Hogy mondhattam volna én azoknak, hogy föl akarom oszlattatni a Házat, hiszen ők a képviselőségük mellett tartottak ki.

— Az elnöki szavazás során — ez napokkal az előtt történt — a szavazó urnát fellöktem. Ezért kitiltottak a Házból, tehát azon a bizonyos napon én csak a karzatról figyeltem az ülést.

— Egyszer csak elfogott valami keserűség, forróság és azt sem tudom, hogy miképpen, ott termettem az újságírók karzatánál, ahol Lenkey szerkesztő utamat állta. Később tudtam meg ezt és azt is, hogy én öt félrelöktem, azután berohantam az ülésterembe és rdlöttem Tiszára. Aztán magamra.

— Nem tudtam én akkor, hogy Tiszára is lőttem, később mondták meg. Többen is. No, gondoltam, ha többen mondják, valószínűleg igaz, hiszen csak ilyen nem hazudnak,

Miért is nem mentettem meg Tiszát?!

— De nem ez az én legnagyobb bűnöm, hogy Tiszára rdlöttem. Sokal jobban hibáz-tatom azt, hogy nem mentettem meg Tisza életét. El kell mondanom, tudtam Tiszáról, hogy makacs ember és azt hittem, hogy ha oda állítok hozzá az októberi napokban és azt mondom neki:

— Uram, én vagyok Kovács Gyula, ismer-sze és felhívlak, hogy legyen ben-ned annyi bátorság, hogy velem gyere, mert meg akarlak menteni, — akkor el-jött volna velem.

Az én vidékemen, Somogy megyében, senki sem adta volna ki Tisza Istvánt. El tudtam volna ott rejtteni. Ezt, sajnos, elmulasztot-tam. Az is igaz, hogy sok idő nem állott ren-delkezésemre.

— Az is ide tartozik, hogy a Tisza-gyilkosság után felhívtam valaki telefonon Inám-ban, mert ott laktam és azt mondta: „Meg-ölték Tisza Istvánt!”

— Kétségbe vagyok esve — válaszoltam, — „Azt hiszem, ön tréfall — felelte ez.

„Tiszára szüksége van az országnak“

— Nem, én komolyan beszélek, — szól-
tam vissza. — Ami érthető is, hiszen kevés
olyan energikus embere van az országnak,
mint Tisza István, akire ilyen időkben nagy
szüksége lett volna a nemzetnek.

— A Tisza elleni ügy után az esküdszék,
mint bizonyára tudja, fölmentett. Én azon-
ban mégis lemondtam a mandátumról. Tud-
tam, hogy

hibát követtem el és ezért le kell von-
nom a konzekvenciáikat. Az esküdszéki
ítélettel eltávozva, ezt mondtam magam-
nak:

— Itt vagyok én, a magam bírāja. Le
kell mondanom a képviselőségről.

— Azóta többször fölcsóztattak, lépnek fel
képviselőnek. Hívtak az egyik ellenzéki párt
részére is, de nem... Kovács Gyulának nem
lehet mandátumot vállalnia, a hibáért visel-
nem kell továbbra is a konzekvenciákat.

— Azóta, különösen azokban az időkben,
több képviselőtársam keresett fel és szem-
memre hányt, miért exponáltam magam
annyira, de legfőképpen, hogy miért akar-
tam megölni magamat. Azt mondták, hogy
olyan képviselőnek, akiket eszem-izsom
mandátummal küldenek a Házbba, nem ér-
demes az életét kockára tenni. Azt mondták,
nem érdemlik meg a választók.

— Igen, — válaszoltam, — mert a nép
tudja jól, hogy nem ő érte vagytok a Ház-
ban. Én mindenkor harcolok, de mindig

csak a kisemberekért, mert azoknak szük-
ségük van szószólóra.

Fölvetődik a kérdés az újságíró és a volt
képviselő között, hogy a merénylet után
figyelte-e Tiszát és hogy milyen véleményét
alkotott magának erről az államférfiről.

— En igazságos ember voltam és ott a
képviselőházi napló, amely tanusítja, hogy
volt alkalom, amikor helyesletem Tisza in-
tézkedéseit, sőt rá is szavaztam. De ekkor,
1912 június 8-án, véleményem szerint, ame-
lyet ma is őszintén kimondok, nem viselke-
dett alkotmányosan.

— Tisza is ismert engem. Uzenre is egyik
intim barátjával, hogy becsül, mert saját
énem feláldozásával is csak az ügyet nézem
és nem törődöm semmivel. Azt is mondta,
hogy „ez a Kovács kemény ember“.

— Még az ellenzéken is tudták ezt és
voltak, akik így neveztek el: Kovács, az el-
lenzéki Tisza.

Kovács Gyula gondolkodik kissé, kellene-e
még valamit mondania, azután a mára for-
dítja a beszéd fonalát.

— Kilenven tehenét tejgazdaságot foly-
tatok Szilfajamajban. Nagy a baj most ezzel
a tejjel. A kormány megint a tej drával fog-
lalkozik...

Nagyon nagy gondja lehet Kovács Gyula
gazdálkodónak a tejjel és a kávéházi papir-
szalvétán ki is számítja, hogy a termelő csu-
pán 7.7 fillért kap egy liter tejért, míg a
kártya 8.6 fillért keres a kannatejen, a kiske-
reskedő pedig 3.2 fillért.

Kovács Gyula hiába hatvan esztendő,
hiába gazdálkodó, hiába tehenész: örök éle-
tén át ellenzéki marad...

A Roheim villában, még mindig nagy kegyelettel emlékeznek a „szegény kegyelmes urról“...

1918 október 31-én délután ¼6 órakor a
Hermína-ut 35/a. szám alatti villában,
amelyben a háború kitörése óta lakott gróf
Tisza István és a felesége, a vasrácsos ka-
put betaszítva, nyolc felfegyverezett ka-
tona hatolt be.

Az épület kapuját betörték, azután négy
katona a suterénban lévő helyiségbe hatolt,
ahol a forradalom napjaiban Tisza gróf
védelmére kirendelt nyolc csendőr tartóz-
kodott. A csendőrök fegyver nélkül üldö-
géltek, úgy hogy a katonáknak nem volt
nehéz munkájuk ezeket lefegyverezni.

A lefegyverezés után a négy katona a
villaépület lépcsőjén megállt, míg a másik
négy katona bement az előszobába, ahol
Dömötör László, Tisza gróf inasa állta ut-
jukat.

— A kegyelmes urral akarunk beszélni!
— mondták a katonák, mire Dömötör azt
felelte, hogy bemegy és megnézi, hogy itt
van-e.

— Főleg, felelték a katonák: tudjuk
jól, a gróf itthon van.

Dömötör erre ott hagyta a katonákat és
lesietelt oda, ahol a csendőrök szoktak tar-
tózni, akiket azonban már nem talált
ott.

Belép a négy gyilkos...

Az egyik katona az előszobában maradt
„kész“-re tartott fegyverrel, a másik három
pedig kinyitotta a hallba vezető üvegajtót,
belépett oda és négy-öt lépést ment előre.

A hallal szomszédos szobák széthúzó
üvegajtó választotta el a szalontól. A sza-
lonban lévő zongora mellett állott Tisza
István gróf, a felesége és Almágy Denise
grófnő. Tisza gróf az üvegajtót látta a
katonák sziluettjét és kézbe vette revolve-
rét. Azután kiindult a hallba. Jobbról a fe-
lesége, balról Almágy grófnő mentek vele.

Tisza gróf az ajtót széthúzta és a nyílás
közepén megállt feleségével és Almágy
grófnővel együtt. Ebben a pillanatban a
gróf megszólalt:

— Mit akarnak önök itt?

— Én nyolc év óta vagyok katona és
sok családapá elvérzett ön miatt! Most la-
koljon meg érte!

Az egyik katona mondtotta ezeket a sza-
vakat, mire Tisza István egy lépést tett a
katonák felé.

„Tegye le a gróf ur a revolvert“

A négy katona közül kettő lábhoz tar-
totta a fegyverét, a harmadik pedig Tisza
fejének célzóva a puskáját. A negyedik volt
az, aki Tiszához a fenti szavakat intézte.
Ez ismét rászólt Tiszára, amikor látta,
hogy revolver van a kezében.

— Tegye le a revolvert.

— Leleszem, de önök is tegyék lábhoz a
fegyverüket.

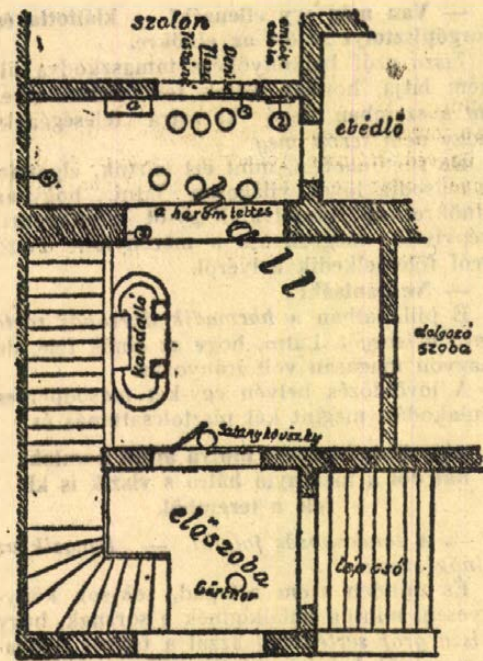
A gróf közben megint tett egy lépést és
meg akarta ragadni annak a katonának a
puskáját, aki lövése készen épp fejének
célzóva tartotta azt. Míg Tisza ezt a mozdul-
latot megselekedte, kissé oldalra fordult, Al-
mágy Denise grófnő pedig Tisza István elé
állt.

— Menjen onnan a grófnő, szólalt meg
egy katona.

Almágy Denise kissé oldalra fordult és
ebben a pillanatban három lövés dördült

el. Kettő Tiszát hasban találta, a harmadik
pedig a jobb lapocka fölött befuródott a
mellkasba, keresztül ment a felső testen és
a bal kar izületi magasságában távozott.

Tisza hanyat vágódott, ugyanakkor hát-
ratántorodott Almágy Denise grófnő is,

A Roheim-villa szobáinak alaprajza, ahol Tisza
István grófot meggyilkolták. — Jelmagyarázat:
⊙ lövések nyomai, az áldvány, amelyre Tisza
revolverét tette le

akit a lövések közül az egyik halántékán
könnyedén surolt, a másik pedig a homlo-
kán ejtett könnyebb sebet.

A négy katona szó nélkül sarkon fordult,
eltávozott a hallból, míg Tisza Istvánné fél-
dültan rogyott le férje mellé.

Tisza gróf föléje hajló feleségének lassan
elhaló hangon ezeket mondotta:

— Meglőttek... Végem van... Ennek így
kellett lennie.

Tisza Istvánnak ezek voltak utolsó szá-
vai.

Elmentünk a villába, amelyről ok sokat
írtak annakidején és azóta is, hogy körül-
nézzünk az emléktáblával megjelölt helyen.

A Roheim-villában most is Roheim Samu
és felesége laknak, ott lakik még ugyanaz a
házmester, aki a sorsdöntő napon ott la-
kott és ugyancsak ott él Csermákné is, aki
fül- és szemtanúja volt, amikor Tiszát
agyonlőtték.

A hallban ott áll a fehér márványtábla
ezzel a felirattal:

Ezen a helyen esett gaz merény-
let áldozatul gróf Tisza István
október 31-én
Pótolhatatlan veszteségére nem-
zetének, mérhetetlen kárára
minden igaz magyarnak

— A butorok nem azok — mondja Ro-
heim Samuné, aki áhítatos kegyelettel be-
szél még ma is, lizenhat esztendő után az
ügyről — de a hallt körülkerítő falburkolat
az. Itt is vannak a fegyverlövés nyomai.

Az után megmutatja a márványtábla szög-

lete mellett a falban a pengőnagyságu fegy-
vergolyóútját, azután a padlón a
mutatóujjhosszágu golyóhorzsolást, egy
másik falon újabb két golyólyukat és
hallt a szalontól elválasztó, széthúzó ajtó
alsó részén egy borsónagyságu lyukat.

Tisza gróf aranyórájának a gombja

— Ebben a lyukban Tisza István arany-
órájának a felhúzóórásját találták meg,
amely valószínűleg akkor pattant ide, mi-
kor őt temporán a golyó érte.

A márványkandallótól jobbra és balra
megint egy-két golyónyom. Roheim Samuné
minden egyes nyomot tud és megmutat.

— Ki tudja, hányadszor mutagotom én
ezt — mondja, — mert bizony, azóta na-
gyon sokan jártak itt azok, akik idejönnek
sohajtani!

Elmondja ez a kedves uriaszony, hogy
itt van a házban még Csermákné is, aki
mindent tud és aki mindenre emlékszik, de
nem szívesen beszél...

— Nem ám — mondja Csermákné, aki a
pincében lévő konyhában foglalkoztatódik

Megszólal a szobor...

Tisza István gróf legemlékezetesebb beszédei
a parlament nyílt ülésén mondotta. Közis-
meren kiváló szónok volt, mindenkor le tudta
bilincselni hallgatóságát. Debatterti készségét el-
lenfelei is elismerték. Ha kellett, nem tartóz-
kodott az éles visszavágásoktól sem, ahogyan
politikai ellenfelei sem kímélték. Pártjának érte-
kezletein és egyéb manifesztációin is számta-
lanszor nyilatkozott. Vezetője volt a parla-
mentáris rendszerének fenntartása és a parla-
ment működésének biztosítása. Szabadelmű-
ség, tartózkodatlan nemzeti érzés, a nemzet
gazdasági és kulturális kibontakozása azok a
sarkalatos elvek a parlamentáris gondolat mel-
lett, amelyekért Tisza István példaadóan küz-
dött. Beszédeiből alább néhány idézet és aforiz-
mát közlünk okulásul a mai nemzedéknek:

*

— Egész életemen át megmutattam, hogy
igen szívesen engedem át a vezetést olyankor,
amikor napfény ragyog, amikor nincsenek ba-
jok és fellegek a láthatáron, de a veszély per-
cében azt az ügyet, amelyhez oszálakoztam,
cserbenhagyni nem szoktam. (1914 június 7.
Kolozsvár.)

— Senki ne vállalkozzék arra, hogy bárki
másnak kópíja legyen: minden másolatnál a
hibákat nagyon könnyű utánozni, a jó tulaj-
donokat nagyon nehéz. Mindenki iparkodjék
arra, hogy azt, ami bene az ország részére
használható, igyekezzék érvényesíteni ott és
ugy, ahogy legjobban tudja és igyekezzék le-
hetőleg szigorú bírálatot gyakorolni a hibái
felett. (1904 március 12. A képviselőházban.)

— Minden magyar politikusnak mindenén
keresztülhúzó legmagyobb hazafias kötele-

és nagy kérésre másszik az ablakon keresztül
ki a kertbe, ahol a tavaszi napsütésben egy
padra invitál.

— Minek ez? — kérdi. — Minek mon-
jam, hiszen oly sokszor elmondtam már,
attól fogva, hogy először a rendőrségen ki-
hallgattak. Nagyon sok újságíró járt már
itt, akiket érdekelt az ügy és akik azt hit-
ték, hogy tölem újabb és újabb adatokat
tudnak majd meg.

Aztán elbeszéli, miképpen jött a gyilkos-
ság délelőttjén a kerten át Gärtner Marcel,
aki a kegyelmes urat figyelmeztetni látoga-
tott ide és délután, hogyan jöttek be a ka-
tonák. Így tovább azokat a doigokat, ame-
lyeket már mindenki szinte könyv nélkül
tud.

Mind a két asszony állandóan így említi
Tisza Istvánt: „A megboldogult szegény ke-
gyelmes ur!“ Nem tettetik magukat. Érezni
a szavakon, hogy Tisza Istvánról csak így
tudnak beszélni.

A Roheim-villát most kövezik. Mellette
utcát törnek. Megváltozik az egész környék,
Csak a Roheim-villa marad itt a fehér má-
rványtáblával...

sége, hogy egész eljárását mindenütt, az egész
vonalon igyekezzék úgy irányítani, hogy az ja-
vára, díszere, becsületére váljék a nemzetnek,
hogy az emelje ennek a maroknyi nemzetnek
johirnevét, politikai hitelt, súlyát, tekintélyét
és hatalmát. (1914 június 7. Kolozsvár.)

— Lehet sok hibám, bizonyára van is nagyon
sok hibám, — bőséges már az is, amit én tu-
dok — de annak a vádnak, hogy a hivatalhoz
való kapaszkodás csak egy jottányi befolyást
gyakoroljon is eljárásomra, annak a vádnak
igazán felelte érem magamat. (1914. július 22.
A képviselőházban.)

Igy jelentette be a Házban a háborút

— Van szerencsém egy jelentést benyújtani a
háború esztére való kivételes hatalom igénybe-
vételéről. E jelentés benyújtásában adva van a
mai helyzet jellemzése, egy olyan helyzeté,
amely szükségképpen fellüggerül egyidőre a
képviselőház tevékenységét és tanácskozásait.
Olyan idők élünk, amidőn a beszédek, a vi-
ták, a tanácskozások helyét a fegyveres tények
fogják lefoglalni... Nekünk kötelességünk al-
kotmányos befolyásunkat úgy gyakorolni, hogy
ez a harc, amelyet reánk kényszerítettek, ame-
lyet talán a túlságba vitt békétörés összes ki-
sérleteinek kimerítése után vettünk magunkra,
véget ne érjen addig, amíg meg nem szereztük
a magyar nemzetnek és a monarchiának a jövő
nyugalom, biztonság és béke áldásait. (1914. ju-
lius 28. A háború kitörésének napján a Ház-
ban.)

Utolsó szavai

— Ennek így kellett lennie...! (1918. októ-
ber 30. A Roheim-villában.)

Tisza István unokái

A vasárnapi Tisza-emlékmű leleplezésén az
ország előkelőségei részére fenntartott helyek
között egy páholyt a Tisza-család részére tartá-
nak fenn. Ennek a páholyban három fiatal,
szép gyerekvendége lesz, Tisza István gróf uno-
kája.

Nagyapjuk csak mint apró, gügyögő gyerekeket
ismerte őket, azóta azonban felsérültek. A leg-
idősebb, Tisza Lajos Kálmán gróf, most huszon-
egyedik évében van és a debreceni gazdasági
akadémia második évfolyamának hallgatója.
Gazdásznak készül, de érdeklődik minden ko-
moly stúdium iránt, különösen a történelem és
a szociálpolitika a kedvenc tanulmánya. Nevében
dedápnak, Tisza Kálmánnak, Magyarország ti-
zenhat éven keresztül volt miniszterelnökének
és öccsének, a grófi rangra emelt Tisza Lajos-
nak, az árvízitől elpusztított Szegedet újjáépítő
királyi biztoshnak a keresztnevét viseli. Magasra
nőtt, dölceg, szép szál fiú, aki a Tiszák hajla-
mosságait örökölte, korát meghazudtolóan ko-
moly és értelmes. A nyilvánosság előtt még nem
szerepelt, sőt kitért minden olyan invitáció
előtt, amely esetleg alkalmat adhatott volna
neki, hogy akár a nagyközönség, akár a diák-
társadalom előtt szerepelhetett volna. Még ele-
jén van tanulmányainak, mert programjába
vette, hogy a gazdasági akadémia elvégzése után
külföldi tanulmányutra indul.

A második unoka Tisza Jolán grófnő, már nem
jár iskolába. Elvégezte a középiskolát és azután
külföldi intézetekbe küldték, hogy műveltségét
és nyelvtudását tökéletesítse. Feltűnően szép je-
lenség, a társaságba azonban még nem vezették
be. Anyja mellett él, jelenleg Nagykovácsban
tartózkodnak, és a nagylánnyá serdülő kiegyen-
súlyozott kisasszonyok életét éli. Sokat olvas és
nyelvtudását megőrzendő, a magyar szépiro-
dalmi műveken kívül számontartja a külföldi
számottevő irodalmi megjelenéseit is. Amint az
a Tisza-család hölgytagjai között hagyomány,

a közéletben nem vesz részt, hanem csak a csalá-
d körében foglalkozik a felmerülő problé-
mákkal.

A legkisebbik unoka József gróf, bátyjával
együtt Debrecenben tartózkodik. Amíg a nagyobb-
bik a gazdasági akadémiát látogatja, ő a debre-
ceni református gimnáziumnak növendéke. Isko-
lai tanulmányai teljesen lefoglalják, minden
mulatsága a különböző sportok űzése, nagy-
szerűen lovagol, vív és uszik. Egészséges, jól
megtermett, izmos fiatalember, aki vonásaiban
családjának jellegzetes nyomait viseli.

Mind a három gyermek megható szeretettel
csüng édesanyjukon, aki jelenleg Rakovszky
Ivánna, a volt belügyminiszternek, a Köz-
munkatanács elnökének, felesége. A nyarat min-
dig együtt töltik el és együtt vannak a szün-
idők alatt is. De évközben is többször fölkeresik
a szülők a Debrecenben tanuló gyermekeket,
akik ilyenkor velük együtt átrándulnak Gesztre,
az ősi birtokra. Itt azután játékkal, lovaglással,
vívással telik el idejük nagy része. Természe-
sen tudják családjuk történetét is és családjuk
mindegyik kiemelkedő alakjának alkotásaival és
történelmi jelentőségével tisztában vannak. Kül-
önösen nagyapjuk emléke iránt éreznek rendki-
vüli tiszteletet és meleg szeretetet s ahányszor
Gesztre érkeznek, nem mulasztják el, hogy a
családi kriptában meglátogassák koporsóját.
Ilyenkor virággal borítják el a család emlé-
zőt tagjainak sírhantjait.

Fiatalkorukra való tekintettel a szülők na-
gyon ügyelnek arra, hogy a gyerekeket ne ra-
gadják el apáiknak a közéletben való részvételé-
hez hasonlóan a közügyek iránt való érdeklődés
láza, hanem a maguk képzésével, műveltségük
tökéletesítésével töltsék idejüket. Ezt a nevelési
irányzatot ők a maguk értelméhez képest szíve-
sen fogadják, úgy hogy velük a jövőben Ma-
gyarország valóban értékes és kincset jelentő
emberekkel gazdagodik.